

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98.06

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2019.3.06>

Марина Вадимівна Войчишена,

*Донецький юридичний інститут МВС України
(м. Кривий Ріг), аспірант;*

<https://orcid.org/0000-0002-1854-3631>,

e-mail: voychishena.mv@gmail.com

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПОВИХ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ФАКТАМИ ОБІГУ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

Розкрито поняття типових слідів як елементу криміналістичної характеристики методики розслідування кримінальних правопорушень, а також слідової картини цих правопорушень і механізму слідоутворення. Наголошено на наявності взаємозалежностей типових слідів кримінального правопорушення з іншими елементами криміналістичної характеристики – способом учинення кримінального правопорушення, особою правопорушника, обстановкою, знаряддями та засобами вчинення кримінального правопорушення. Виділено типові сліди кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів і методи їх криміналістичного дослідження і фіксації.

Ключові слова: типові сліди, слідова картина, механізм слідоутворення, кримінальне правопорушення, криміналістична характеристика.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Криміналістична характеристика в контексті специфічного виду кримінальних правопорушень – обігу порнографічних предметів, крім предмета злочинного посягання, особи правопорушника й потерпілого, знарядь і засобів учинення кримінального правопорушення, обстановки та наслідків вчинення кримінального правопорушення, містить у собі і такий елемент, як типові сліди кримінального правопорушення. На підставі аналізу наукового доробку з визначення поняття й видів типових слідів кримінальних правопорушень доведено, що ця тема є недостатньо дослідженою стосовно кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів.

Стан дослідження проблеми

Типові сліди кримінальних правопорушень як елемент криміналістичної характеристики методики розслідування вивчався відомими вченими-криміналістами, серед яких Т. В. Авер'янова, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, М. В. Салтєвський, А. В. Старушкевич, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

В. О. Малярова розглядала питання комплексного дослідження матеріальних слідів для одержання розшукової інформації. Сліди та механізм слідоутворення розглядались у дисертаційному дослідженні Д. Г. Паляничко як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із дитячою порнографією. На монографічному рівні це питання було висвітлено в межах методики розслідування поширення порнографічних предметів С. В. Хільченком.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є охарактеризувати типові сліди кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів, для чого необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати наукові праці з вивчення типових слідів та слідової картини кримінальних правопорушень, а також механізму слідоутворення; 2) дослідити наявність взаємозалежностей типових слідів кримінального правопорушення з іншими елементами криміналістичної характеристики; 3) визначити типові сліди кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів.

Наукова новизна дослідження

У результаті дослідження виділено типові сліди кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів, а також методи їх виявлення, дослідження та фіксації.

Виклад основного матеріалу

Джерелом інформації про кримінальне правопорушення слугують сліди, які відображаються у змінах у матеріальній обстановці вчинення такого правопорушення. Виявлення, детальне дослідження та фіксація його типових слідів надають інформацію про особу правопорушника та спосіб учинення кримінального правопорушення.

На думку І. Ф. Пантелеєва, сукупність даних про матеріальні сліди злочину, їх особливості та локалізацію – важливий елемент криміналістичної характеристики злочинів [1, с. 374]. Ми не можемо не погодитись із цим твердженням, адже типові сліди кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристика під час детального дослідження надають важливу інформацію не лише про механізм слідоутворення й особу правопорушника, а і про обстановку вчинення кримінального правопорушення, спосіб, знаряддя та засоби вчинення протиправних дій.

Цей елемент криміналістичної характеристики необхідно розглядати у сукупності з іншими, всебічно досліджуючи доказову базу та показання свідків та очевидців. М. П. Яблоков тісно пов'язує сліди зі способом вчинення правопорушення та зазначає, що велику цінність становлять сліди, що вказують на те, яким чином злочинець потрапив на місце злочину, пішов з нього, подолав різні перешкоди, використав своє службове становище й виконав намічену ціль, які підроблені документи, навички, знання та фізичні зусилля застосував, як намагався (або не намагався) приховати сліди скоєння діяння [2, с. 65].

А. Ф. Волобуєв указує на те, що криміналісти в більшості випадків розуміють під слідом злочину матеріально фіксовані зміни в середовищі, але виділяють інший термін – «слідова картина» як сукупність матеріальних та ідеальних слідів злочину, відбиття в пам'яті людей [3]. У цьому випадку необхідно звернути увагу на матеріальні сліди, які залишають зміни в матеріальній обстановці місця вчинення кримінального правопорушення і здебільшого фіксуються за допомогою протоколу огляду місця події та технічних засобів фіксації інформації (фотозйомка, відеозйомка, схема), а також ідеальні сліди, які являють собою відбиття вчиненого кримінального правопорушення в пам'яті потерпілого, свідків та очевидців події, що фіксується за допомогою протоколу допиту. В. О. Малярова зазначає, що «подія злочину представляє взаємодію особи з оточуючим її середовищем, під час якого утворюються сліди на оточуючих предметах і в пам'яті людей» [4, с. 106].

Під час учинення протиправних дій правопорушник обирає спосіб їх учинення, а також знаряддя й засоби, за допомогою яких взаємодіє з навколишнім середовищем і потерпілою особою, що і являє собою механізм слідоутворення. І. Ф. Герасимов та Л. Я. Драпкін зазначають, що механізм слідоутворення містить у собі відомості про локалізацію слідів, їх ознаки, види, збереження й інші дані, що дозволяють більш ефективно шукати сліди та працювати над ними [5, с. 331].

На практиці типові сліди містять у собі важливу для розслідування інформацію про вчинене правопорушення, а їх дослідження дає змогу планувати подальші слідчі (розшукові) дії. «Слідова картина конкретного злочину – це реальна матеріальна слідова обстановка на конкретний момент часу, що відображає і зберігає різну інформацію про конкретну подію злочину і особу, яка вчинила його в даній обстановці» [6, с. 421]. Інакше кажучи, типові сліди вчинення кримінального правопорушення – це прояв кримінального правопорушення, що виявляється у вигляді змін в обстановці місця його вчинення та може виражатися однією або декількома категоріями, як-то: 1) зміни в речовій обстановці; 2) сліди-відображення; 3) предмети – речові докази; 4) документи; 5) ідеальні сліди; 6) сліди запаху; 7) сліди-мікрочастини; 8) звукові сліди [5, с. 279]. Серед перелічених

груп типових слідів необхідно звернути увагу на ідеальні сліди, які являють собою «сліди в пам'яті людини» [7, с. 279], а саме показання потерпілого, правопорушника, свідків та очевидців кримінального правопорушення [8, с. 151].

Розглядаючи типові сліди крізь призму кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів, слід звернути увагу, що науковцями не досліджено типові сліди, залишені в результаті поширення порнографічної продукції через мережу Інтернет або ж трансляцію порнографічних матеріалів за допомогою вебкамери в режимі «онлайн», що на сьогодні все більше поширюється серед правопорушників. До таких слідів можна віднести IP-адреси, акаунти у соціальних мережах, поштові скриньки, з яких здійснювались передавання інформації порнографічного характеру або трансляція в режимі «онлайн» через мережу Інтернет, а також транзакції про перерахування грошових коштів за отриману продукцію.

С. В. Хільченко, дослідивши модель злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів, залежно від фази злочинної діяльності виділяє такі «натуральні основи слідів»:

- 1) записи, що ведуться особою, яка збирає інформаційні відомості (відображається в особистих документах: записниках, щоденниках, кореспонденції тощо);
- 2) зустрічі осіб певного кола;
- 3) особисті записи, документи;
- 4) угоди купівлі-продажу, перевезення, постачання та ін.;
- 5) документи, що свідчать про замовлення на підприємствах упакування та поліграфічної продукції;
- 6) велика кількість звуко- та відеозаписувального обладнання, витратних матеріалів (чистих касет, компакт-дисків, футлярів тощо);
- 7) примірники, футляри, буклети порнографічних предметів;
- 8) бухгалтерсько-касова документація;
- 9) чорнові записи про продаж, прибутки та витрати;
- 10) наявні значні грошові суми на банківських рахунках [9, с. 46–48].

Хоча Д. Г. Паляничко і не виділяє типові сліди як окремий елемент криміналістичної характеристики, проте вона розглянула це питання в межах даних про наслідки злочинних дій, пов'язаних із дитячою порнографією. На думку автора, «до наслідків злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією, належать сліди, що доводять факт створення, виготовлення й поширення предметів дитячої порнографії, зокрема: 1) сліди та предмети, що доводять факт створення предметів дитячої порнографії; 2) сліди та предмети, що доводять факт виготовлення предметів дитячої порнографії; 3) сліди та предмети, що доводять факт поширення продукції дитячої порнографії» [10, с. 94].

Висновки

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що взаємодія правопорушника з місцем учинення кримінального правопорушення, знаряддями та засобами, а також потерпілою особою залишає матеріальні й ідеальні сліди, які під час детального дослідження, фіксації й аналізу надають вичерпну інформацію про правопорушення та особу, яка його вчинила. Типові сліди кримінального правопорушення – це слідова інформація вчинення кримінального правопорушення, яка проявляється у змінах в матеріальній обстановці місця вчинення протиправних дій і пам'яті людей та відображає, в який спосіб правопорушник учинив кримінальне правопорушення, які знаряддя та засоби використовував.

Список бібліографічних посилань: 1. Криміналістика : учеб. / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М. : Юрид. лит., 1988. 672 с. 2. Криміналістика : учеб. / отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2005. 781 с. 3. Криміналістика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. Київ : КНТ, 2011. 504 с. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/424-kriminalstika-volobuv-af.html> (дата звернення: 21.10.2019). 4. Малярова В. О. Комплексне дослідження матеріальних слідів для одержання розшукової інформації про злочинця. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2001. Спецвип. С. 106–109. 5. Криміналістика : учеб. для вузов / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М. : Высш. шк., 1994. 528 с. 6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с. 7. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 464 с. 8. Войчишена М. В. Криміналістична характеристика як наукова категорія методики розслідування кримінальних правопорушень. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 146–152. 9. Хільченко С. В. Методика розслідування поширення порнографічних предметів : навч. посіб. Київ : Вид. Паливода А. В., 2008. 152 с. 10. Паляничко Д. Г. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1, т. 4. С. 91–95. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo06/part_4/20.pdf (дата звернення: 01.08.2019).

Надійшла до редколегії 02.08.2019

Voichyshena M. V. Forensic Characteristics of Typical Traces of Criminal Offenses on the Circulation of Pornographic Objects

The article analyzes the scientific researches on definition of the concept and types of typical traces of criminal offenses and establishes that this topic is insufficiently investigated within the criminal offenses of pornographic facts. Accordingly, the purpose of this work is to analyze the scientific studies of typical traces of criminal offenses; study of the interdependence

of typical traces of a criminal offense with other elements of forensic characteristics; determination of typical traces of criminal offenses on the facts of trafficking of pornographic objects.

In the practical activity of detecting, investigating and fixing typical traces of a criminal offense, it provides information about the person of the offender and how to commit the criminal offense. Therefore, this study can serve as a theoretical recommendation for dealing with typical traces of criminal offenses.

According to the results of the study, the interaction of the offender with the place of the criminal offense, tools and means, as well as the injured person leaves material and ideal traces, which in the detailed investigation, recording and analysis provide comprehensive information about the offense and the person who committed it. Typical traces of a criminal offense are trace information of a criminal offense, which manifests itself in changes in the material situation of the place of committing unlawful acts and the memory of people, and reflects how the offender committed the criminal offense, the tools and means used.

In addition, the typical traces of criminal offenses on the facts of trafficking of pornographic objects, as well as the methods of their forensic investigation and fixation are highlighted. The notion of typical traces as an element of forensic characteristics of the methodology of investigation of criminal offenses, as well as emphasized the presence of interdependence of typical traces of criminal offenses with other elements of criminalistic characteristics – a way of committing a criminal offense, the person of the offender, the offense.

Key words: typical traces, trace pattern, mechanism of trace formation, criminal offense, forensic characteristics.

